Rainer M. János

# *Revízió és demokrácia*

Már jó ideje nem lehet úgy olvasni egy könyvet a két világháború közötti évekről, hogy ne riadjon meg az olvasó lépten-nyomon a párhuzamoktól, hasonlóságoktól, hogy ne érezné a történelmi *déja vu*-t. Zeidler Miklós kiváló monográfiája, a 2001 után most Pozsonyban átdolgozva és jelentősen kibővítve megjelent *A revíziós gondolat* természetesen bőségesen kínálja a hasonló gondolatokat. Megannyi tartalmi vonatkozástól egészen a pozsonyi megjelenésig – e máskor talán mellékes körülmény furcsa, bizarr színben tűnik fel a szlovák–magyar viszony utolsó pár hónapjában történtek fényében. De talán hagyjuk is ki ezeket gondolatmenetünkből, talán azzal a megjegyzéssel, hogy az európai demokrácia, s benne az utolsó húsz év térségi demokráciája mégis támaszt bizonyos normákat. A *Kalligram* kiadó például onnan, a szlovák fővárosból vált az egyik legjobb magyar kiadóvá – ez is hagyomány, térségé és századokra visszamenően multikulturális városé.

Zeidler könyve egyébként sem szorul semmiféle aktualizáló felvezetésre. Természetesen a jelen gondolkodásában fellelhető töredékek – a revíziós gondolat töredékei – késztették könyve megírására. Már kevésbé természetes, de teljesen érthető, hogy megfigyelése tárgyát a történettudomány eszközeivel ábrázolható, belakott terepen követi: a jelenség felbukkanásától, vagyis Trianontól a második világháború végéig. Zeidler is tudja, utal rá, hogy a revíziós gondolat jelen volt azután is, csak a felszín alatt. Érdekes kísérlet lenne egyszer a felszín alá merülni, s ott tovább követni a negyvenes, ötvenes, hatvanas és további években. A titkosrendőrségi megfigyelések kiemelt célpontként foglalkoztak e hagyomány csendes ápolóival – de a mélyfagyasztott gondolatok olykor láthatóvá váltak különféle más „szervek" hangulatjelentéseiben is. Sőt nem is csak ott – a háború után, egészen az ötvenes évek közepéig (!) maga Rákosi Mátyás vetette fel nem egyszer „baráti" fővárosokban és Moszkvában egyaránt az erdélyi kérdést, a Csallóköz átengedését vagy bármi olyan gesztust, amelytől a magyar társadalom nem érezhetné, hogy a kommunisták egyedül neki nem adtak „nemzeti ajándékot".

A kötet fő vizsgálati terepe – természetesen – a külpolitika, illetve annak hazai háttere, gondolatai, személyiségei és intézményei. Világos, logikus szerkezet, összefogott, jól követhető előadásmód – ebben a keretben követik egymást a fejezetek. Az első természetesen az origo – a törté-

nelmi Magyarország felbomlása és a békeszerződés. Ezt követi az új ország földrajzi, társadalmi, gazdasági összehasonlítása azzal, ami volt. Az új ország külpolitikájának középpontjába teljesen érthetően került a békeszerződés *revízió*ja – Zeidler szépen, nyugodtan, biztos kézzel igazít el a belső és nyilvános diskurzusokban. Fordulatot lát – okkal – lord Rothermere 1927-es fellépésében, a brit sajtómágnás ugyanis az európai nyilvánosságba emelte a magyar revízió ügyét, még akkor is, ha őt magát nemigen tartották komoly politikai tényezőnek. (A médiakorszak azonban nem tíz-húsz éve kezdődött...) Persze hogy jobb lett volna, ha egy tiszteletreméltóbb figura nem a *Daily Mail* nevű bulvárlapban száll síkra *Magyarország helyéért a nap alatt*, hát még ha a térképe is helyesen ábrázolja a határokon kívül rekedt magyarok elhelyezkedését. Ám ez is jóval több volt a semminél. Zeidler helytállóan érvel amellett, hogy Rothermere akciója aligha kelt ekkora figyelmet, ha amúgy nem érlelődött volna valamiféle revízió gondolata a fontosabb európai döntéshozatali központokban. De érlelődött, hogy azután a harmincas években valóságos evidenciává váljon. Egyszerre természetes és sajnálatos, hogy a legnyilvánvalóbbnak a hozzánk hasonló vesztesek tartották, Mussolini Itáliája, majd Hitler Németországa... Zeidler végigköveti Trianon tényleges revíziójának 1938–41-es történetét, tárgyalását pedig a háborúval zárja.

Ezt a lineáris ábrázolást a szerző remek érzékkel, éppen a csúcspont előtt – az első országgyarapítás előestéjén – szakítja meg két problémaközpontú fejezettel. Zeidler számára a revíziós külpolitika sem kizárólag tárgyalótermekben és követségi táviratváltásokban játszódik. Kiemelten foglalkozik a külpolitikai döntéshozatal konceptuális hátterével (az elemzésekkel) és a külpolitikai propagandával, továbbá azzal, amit manapság némileg kompromittált szóval *országimázs*nak neveznek. A köztereket, az ünnepeket és a mindennapi életet átható revíziós gondolat – a szóbanforgó két fejezet ezeket tárgyalja – egészen új dimenziókat ad a tárgyának. Sőt, nézetem szerint innen bomlik ki Zeidler könyvének fő mondanivalója, amely a kézenfekvő analógiáknál (nyelvtörvények, szobrok, hidak, be- és kiutazók, be- és kiszólások stb.) sokkal távlatosabb és félelmetesebb tanulság a jelenben.

A Trianonban Magyarországgal történtek valóban az égbe kiáltottak, és természetes, hogy máig ható társadalmi sokkot okoztak. Nem nevezhető magyar demokratának az, aki ezt figyelmen kívül hagyja, aki túllépne rajta, mély és továbbgondoló megértés nélkül. És teljességgel értelmetlen, öngyilkos politika lett volna az, amelyik nem törekszik *ezerrel* arra, hogy revideálja ezt a békeszerződést.

De óriási különbség feszül a megértésen és elemzésen nyugvó revíziós gondolat, illetve a revíziós gondolat, mint a megértés és az elemzés helyettesítője között. A magyar revíziós gondolat a két világháború között az utóbbi funkciót töltötte be. Zeidler Miklós nagyszerűen ábrázolja ezt az egész korszakon végighúzódó hazug kettős beszédet. A külpolitikához valamennyit is konyító elmék nagyon is tudták, hogy a *Mindent vissza!* célkitűzése tökéletesen irreális. Hogy a Trianonhoz vezető út *fő* irányát éppenséggel az a kelet-közép-európai nemzetfejlődés jelölte ki, amelynek a magyar reformkor része, a mi nemzeti *megújhodásunk* mintája és hajtóereje volt. Tudták, hogy beszélni kellene, őszintén és világosan arról, hogy a történeti Magyarországnak nem volt esélye az egybenmaradásra, és ez az igazság akkor is, ha a végét távolról sem csak objektívnek tetsző történeti tendenciák formálták. A célok tehát szükségképpen korlátozottak – tudták, de nem ezt mondták. A tárgyalótermekben határmenti sávokról, autonómiákról esett szó – de a mindennapokat Papp-Váry Elemérné naivitása határozta meg, a nagymagyarországot formázó hamutartó, meg a miniszteri leirat a *Magyar Hiszekegy* kötelező kórusáról tanítás előtt/után, meg az elszakított négy égtáj rémes szobrai. Az *irredenta* uralta a közbeszédet, a kevés viszonylag (!) józan hang elveszett benne. Csak mellesleg: soha keserűbb bizonyítás arról, hogy a történelmet nem a diplomaták alakítják a tárgyalótermekben (nem mintha abban sokkal több köszönet lenne...)

Lehetséges volt-e *demokratikus* magyar revízió? Ezt a kérdést Zeidler Miklós *így* nem teszi fel, de az egész könyve felelet rá: igen, persze hogy lehetséges lett volna. Demokratikus és önkritikus beszélgetés lett volna az előfeltétele Magyarország modern kori történetéről – történeti beszéd, de nem Apponyi Albert történeti érvei a régmúltból, amelyeket oly nagy erudícióval adott elő 1920 januárjában a békefeltételek hivatalos átvételekor. Demokratikus és önkorlátozó beszélgetés kellett volna hozzá arról, mi az, ami demokratikus elvek és meggyőződések alapján visszakövetelendő. Leginkább demokratikus Magyarország kellett volna hozzá, magyar demokratákkal. De sajnos nem adatott egyik sem, mert Horthy Magyarországa miért éppen ebben lett volna józan és belátó (Zeidler egyébként rámutat, mennyien, milyen fontos pozíciókban látták és mondták is – félnyilvánosan – az igazságot), a magyar demokraták pedig a korszak nagy részében maguk is tévutakon jártak. Csak pár éve, 2001-ben adta ki *Litván György* Jászi Oszkár 1919–23-as naplóját – az csehszlovák, román, jugoszláv politikai elitekbe vetett naiv bizalom, s a berendezkedő ’19 utáni Magyarország gyűlöletének eléggé dermesztő útirajzát.

Amikor a vágyból lehetőség lett, a revíziós gondolat Magyarországa teljesen törvényszerűen reagált úgy, ahogyan az a gondolat áthatotta mindennapjait. Elégedetlenül az eredménnyel (holott 1938–41 a becsületesen elgondolhatónál jóval többet hozott vissza), az áron nemigen tűnődve. Amikor az árat behajtották, kamatostul, és persze semmissé vált minden, már megint nem lehetett a dolgot normálisan megbeszélni. Aki megpróbálta – mint Bibó István 1946-os *A békeszerződés és a magyar demokrácia* című esszéjében – annak hamarosan befogták a száját.

Bibó egyébként 1946-ban világosan és tömören leírta azokat a gondolati utakat, amelyek a revíziós gondolat addig bejárt – és látta azokat az irányokat, amelyekbe elindulhat az 1945-ös zéró pontról. Bibó a magyar demokráciát féltette a revízió, s benne a demokratikus revízió útját végleg eltorlaszoló békétől. Még inkább a béke és az egész 1938–45 közötti szituáció hazai szemléletétől félt; attól, hogy majd ugyanaz történik, mint 1918 után. A magyar demokráciát nem igazán a béke veszélyeztette, ebben Bibó tévedett. De ami a történtek megbeszélését és megítélését illeti, abban – ahogyan ez ma kinéz – sajnos teljesen igaza lett.

Mivel a békeszerződések ma is érvényesek, a fentebb feltett kérdésnek is van értelme. Az érvényes szerződések nem tartalmaznak semmit például a kisebbségvédelemről. Ezért a (béke)szerződések demokratikus revíziója továbbra is értelmes célkitűzés. Kiinduló feltételei húsz év szólásszabadság után egyáltalán nem kedvezőtlenek. A politikusok többségének nyilvános beszéde például sokkal egyértelműbb és józanabb, mint a Zeidler Miklós ábrázolta időszakban. Feltehetően – de csak feltehetően! – valamivel reálisabb a társadalmi gondolkodás is. A köznapok átitatottsága a revízió toposzával nem hasonlítható a két világháború közöttihez – de azért jelen van. Az égtájak szobrait nem állították helyre (*de igény volna rá...*), s nincsen annyi nagymagyarországos hamutartó – igaz, a dohányzás is visszaszorult, azok a határok pedig az autók jelentős részén feltűnnek matricán. Sokan azt mondják, Magyarországnak nincsenek demokratikus deficitjei, kivált Szlovákiával, Romániával szemben, de *ezekkel nem lehet.* Mások szerint *de facto* léteznek kisebbségi autonómiák, még ha nincs is Székelyföldnek statutuma róla. Mindenesetre jó (lenne) értelmesen beszélgetni róla, mint Zeidler és kollégái, teszem azt. Amihez egy jó kis demokratikus Magyarország kellene, jobb és demokratikusabb, mint a mai. Kisebb ne legyen semmiképp.

*Zeidler Miklós: A revíziós gondolat. Kalligram, Pozsony, 2009.*

*Megjelent: A Mozgó Világ internetes változata, 2009. október*